

KESİN BİR BİLİM OLARAK FELSEFENİN KARTEZYEN DAYANAKLARI

Kamuran GÖDELEK*

ÖZET

Felsefenin kesin bir bilim olarak yeniden yapılandırılması Husserl felsefesinin ana ereklerinden biridir. Husserl'e göre felsefenin kesin bir bilim olarak kurulması, kesin bir bilim olma koşullarını sistematik tartışmalarla kararlı bir şekilde açıklığa kavuşturmakla mümkündür. Husserl'in karşı çıktığı yanlışlık kesin bir bilim olarak felsefenin doğalcılık üzerine kurulmasıdır. Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe'de deneysel psikolojinin bilinci doğallaştırma eğilimine şiddetle karşı çıkan Husserl, her türlü bilginin temelini, bilincin ana yapısının araştırılması olan, ve dolayısıyla gerçekten evrensel ve a priori bir disiplin olan saf veya transzendenal fenomenoloji biliminin psikolojinin ve diğer bilimlerin asıl eidetik temelini oluşturduğunu öne sürer. Descartes'in Meditasyonlar'ı yazmaktaki amacı da felsefenin tamamen mutlak bir temele dayanan bir bilim haline dönüştürülmesidir. Husserl, Kartezyen Meditasyonlar'ın Giriş'inde Meditasyonlar'ın saf ego cogito'ya geri dönmesinden dolayı felsefede bir çığır açtığını ve gerçekten de Descartes'in tümüyle yeni türden bir felsefe başlattığını söyler. Ona göre, Descartes Meditasyonlar'ı ile transzendenal fenomenolojiye yeni bir itki vermiştir ve hali hazırda gelişmekte olan fenomenolojinin yeni bir tür transzendenal felsefeye dönüşmesinde doğrudan etkide bulunmuştur. Bu yazının amacı Husserl'in kesin bir bilim olarak felsefeyi kurma idealine Descartes'in felsefesinin katkılarını ayrıntılarıyla incelemektir.

Anahtar sözcükler: Descartes, Husserl, Kartezyen felsefe, transzendenal fenomenoloji, cogito

* * *

Felsefenin kesin bir bilim olarak yeniden yapılandırılması Husserl felsefesinin ana ereklerinden biridir. Husserl için böyle bir kesinlik, ister şeylerin ister insan hayatının anlamını kavrayabilmek için olsun, sahip olduğumuz tek ve en önemli araçtır; Husserl'e göre, sadece bilim insan hayatı için böyle temel ve vazgeçilmez bir anlam taşıma iddiasında olabilir. Husserl'in yapmak istediği devrim, kuşaklar boyu süren büyük hazırlık çalışmalarından sonra, tabandan yukarıya doğru her türlü şüpheden uzak bir temelle gerçekten başlayan ve her biri bir diğeri kadar sağlam olarak taşın taş üstüne konduğu, ustalıklı yapılmış bir yapı gibi yönlendirici kavrayışlara göre yükselen bir felsefi öğreti sistemi

□ Yrd.Doç.Dr., Mersin Üniversitesi Felsefe Bölümü.

18 Kesin Bir Bilim Olarak Felsefenin Kartezyen Dayanakları

kurmaktır¹. Husserl'e göre felsefenin kesin bir bilim olarak kurulması, kesin bir bilim olma koşullarını sistematik tartışmalarla kararlı bir şekilde açıklığa kavuşturmakla mümkündür.

Husserl'in eserlerindeki bilim anlayışı kendi koyduğu kesin kısıtlamalar ışığında son derece dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir. O, bilinci "doğallaştırma" yönündeki felsefi eğilimi ve birçok deneysel psikoloğun çalışmasında kendini gösteren insan zihnini tamamen fiziksel dünyanın bir parçası olarak ele alma eğilimini şiddetle eleştirir ve reddeder. Ayrıca Alman geleneğinde bilimin taşıdığı anlam da bu anlamda belirleyicidir: bilim Alman geleneğinde herhangi bir şey hakkında ve özellikle fiziksel doğa hakkında düzenli ve sistematik bilgi anlamına gelir. İşte bu yüzden, Husserl evrensel ve a priori bir bilgi disiplininin gerekliliğini vurgular.

Husserl'in karşı çıktığı yanlışlık kesin bir bilim olarak felsefenin doğalcılık üzerine kurulmasıdır. Pozitivizm felsefeye kesin bir bilim olma sıfatını kazandırmaz; ve ne fiziksel doğa bilimi ne de esasında fizyolojiye dayanan psikoloji felsefenin temeli olabilir. *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*'de deneysel psikolojinin bilinci doğallaştırma eğilimine şiddetle karşı çıkan Husserl, her türlü bilginin temelini, bilincin ana yapısının araştırılması olan, dolayısıyla gerçekten evrensel ve a priori bir disiplin olan saf veya transzendenal fenomenoloji biliminin, psikolojinin ve diğer bilimlerin asıl eidetik temelini oluşturduğunu öne sürer.

Husserl fenomenolojik indirgeme yöntemini ortaya atmadan yaklaşık yirmi yıl önce *İlk Felsefe (First Philosophy)* adlı eserinde tarihsel olarak transandantal felsefenin tohumlarını Descartes'da bulduğumuzu söyler. Gerçekten de hem Husserl hem de Descartes, aynı zamanda Descartes'ın *Meditasyonlar*'ının orijinal tam başlığında yer alan *Prima Philosophia* içinde aklın özerkliğine temel sağlamak amacındadırlar. Her ikisi de bunu tam kapsayıcı, evrensel bir bilim yoluyla gerçekleştirilebileceğine inanır. Descartes kendi döneminde yeni-Aristotelesçi ve skolastik bilim modelinin bir ilk felsefe için temel olabileceğine karşı çıkarken, Husserl de benzer şekilde kendi dönemindeki deneysel psikoloji ve antropolojiden kaynaklanamayacağını söyler. Descartes ve Husserl'i felsefede böylesine büyük ölçekli bir devrim yapmaya iten nedenler birbiriyle benzerlik göstermektedir.

İlk olarak, Descartes'ı insan bilgisine şaşmaz, çürütülemez bir temel arama çabasına iten 16. yüzyılın sonlarıyla 17. yüzyılın başlarında yenilenen şüphecilikle (skeptisizm) Husserl'in karşı çıktığı deneysel psikolojideki göreci ve pozitivist eğilimler arasında büyük bir paralellik

¹ Edmund Husserl. *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology*. (çev. D. Carr). Northwestern University Press, 1970.

vardır. İkinci olarak, her iki düşünür de matematik bilimi üzerinde uzun yıllar çalıştıktan sonra bu tür şüpheli problemlere karşı en iyi yaklaşımın metafizik olduğu sonucuna varmıştır. Descartes'ın *Metod Üzerine Konuşma* adlı eseri daha sonra yazacağı diğer üç çalışmasındaki konular için bir zemin hazırlama ve onların her birinde ele aldığı konuyu incelemek üzere bir yöntem geliştirme amacını taşır. Aynı şekilde Husserl'in *Mantıksal İncelemeler*'i hem mantıksal yasaların psikolojik bir yorumunun reddi hem de yeni eidetik bir psikolojinin, yani fenomenolojinin ana hatlarıyla belirlenmesi amacını taşıyan altı detaylı incelemeden oluşmuştur. Aynen Descartes'ın, şüphecilerin bilgiye karşı geliştirdikleri iddiaları kendilerine karşı kullanabilmek için en son sınırına kadar götürmesi gibi, Husserl de bilgi edimlerinin ve içeriklerinin ortaya çıkışının a priori şartlarını açıklayabilmek için gerçek psikolojiyi en son sınırına kadar götürmekten çekinmemiştir. Üçüncü olarak, her ikisi de evrensel bir bilimlerin bilimi (mathesis universalis), ya da daha doğrusu bilimsel bilginin teorik modeli olabilecek bir ilk felsefeden hareket etmek gerektiğine inanmışlar, ancak her ikisi de son dönem çalışmalarında bu modelin savunulamayacağını düşünerek terk etmişlerdir.

Hem Descartes hem de Husserl bilimsel bilgiye ilişkin herhangi bir iddianın yapılabilmesini olanaklı kılan ilkeleri şüphecilerin saldırılarına karşı yeniden düzenlemeyi hedeflemişlerdir. Her iki düşünür için de bu iş, bir bilimsel teori içerisinde zihnin nasıl ele alınması gerektiğine ilişkin yanlış yöntemlere karşı yeni bir yöntem geliştirmekten ibarettir. Descartes için zihin de dünyadaki diğer nesnelere gibi başka bir "nesne"dir, ama özel ve kendine özgü bir nesnedir, Husserl için ise zihin hiçbir zaman bu dünya içinde elde edilebilecek bir nesne değildir. Descartes için bilimsel bilginin önceden verili yapılarının radikal bir şekilde yeniden yapılandırılması ancak yalnızca metodik şüphenin tamamlanmasından sonra erişilebilecek tamamen yeni bir dünya görüşüne yol açarken, Husserl için bu yeni dünya anlayışına ancak fenomenolojik indirgemenin tamamlanmasından sonra erişilebilir.

Gerçekten de Descartes'ın *Birinci Meditasyon*'un başında söylediği şu sözler on yedinci yüzyıl düşüncesinde temelden devrimci bir dönüşümün habercisidir:

Bundan birkaç yıl önce, çocukluğumdan beri çok sayıda yanlışlığı doğru diye kabul ettiğim, ve yine o yaştan beri hiç de sağlam olmayan ilkeler üzerine kurduğum şeylerin doğasının büyük ölçüde şüpheli olduğunun ve kesin olmadığını farkına varmış bulunmaktayım. Böylece, hayatımda bir defa, eğer bilimlerde sağlam, değişmez ve sürekli bir şey kurmak istiyorsam,

20 Kesin Bir Bilim Olarak Felsefenin Kartezyen Dayanakları

bu zamana kadar edindiğim bütün her şeyi bir yana bırakarak, her şeye yeni baştan temelden başlamak gerektiğini anladım².

Bu satırlarda Descartes'ın *Aklın İdaresi için Kurallar*' dan *Felsefenin İlkeleri*'ne kadar diğer eserlerinde de kullanacağı, sağlam temellere dayanan bilimsel bilginin kurulmasını aynen bir binanın sağlam bir temel üzerine inşa edilmesine benzettiği meşhur bina metaforunun izlerini görmek mümkündür. Descartes'ın *Meditasyonlar*'ı yazmaktaki amacı felsefenin tamamen mutlak bir temele dayanan bir bilim haline dönüştürülmesidir. Descartes, *Metod Üzerine Konuşma* adlı eserinde aynen bir binanın temeli gibi bilimsel bilginin dayanacağı sağlam bir temel arayışı içindedir. Ancak sağlam bir temele sahip olabilmek için de doğru yolu izlemek gerekir. Dolayısıyla, Descartes, her eserinde bina metaforunu bu yeni felsefe yapma tarzını ifade etmek üzere kullandığı yol metaforu ile birlikte kullanır, ki *Meditasyon*'ların ana teması da zaten bu yeni tarzda felsefe yapabilmek için izlenmesi gereken yolu göstermektir. Descartes bina metaforunu bilgiyi elde etmenin düzenli yolunu ifade etmek üzere, ve yol metaforunu da felsefe yapma eylemi veya stilini ifade etmek üzere kullanır.

Bina ve yol metaforlarının *Meditasyonlar*'dan önceki kullanımı sadece bir anlatım biçimi olmaktan öte bir anlam taşır. Descartes bina metaforunu hem gençliğinde eleştirmeksizin doğru kabul ettiği yanlış bilgileri betimlemek hem de zamanının güya bilimsel teorilerinin aslında gerçek anlamda bilimsellikten uzak olduğunu anlatmak için tekrar tekrar kullanır. Aynı şekilde, Descartes, bina metaforundan, yukarıda anlatıldığı gibi kullanıldığında insanın içine düşebileceği yanlış yolda olma veya yolunu kaybetme metaforlarından da sıklıkla bahseder. Bu bağlamda iki imge birleşir: Descartes, bina doğru bir şekilde inşa edildiğinde ve binanın kendisi doğru yolu takip etme ile karıştırılmadığı müddetçe bina fikrine karşı değildir. Aksine, felsefeyi durağan bir uğraş haline getirmedikleri sürece felsefe yapmak isteyenlere felsefeyi doğru yolda yapmaları gerektiğini söyler. İki metaforun birbiriyle bu temelden farklılığı aslında *ordo ratiōnarum* (akıl düzeni) ve *ordo essendi* (öz düzeni) arasındaki önemli felsefi ayrıma işaret eder.

Descartes, Mersenne'nin *İkinci Eleştiriler*'ine verdiği cevapta bina ve yol metaforları içinde gizil olarak bulunan akıl düzeni (*ordo ratiōnarum*) ve öz düzeni (*ordo essendi*) ayrımını net bir şekilde yapar:

Şunu açıkça belirtmeliyim ki bu çalışma sırasında takip ettiğim düzen konuya ilişkin değil, akla ilişkindir... Ben düzenli bir şekilde daha basit olandan daha zor olana doğru, şimdi bir konu hakkında, şimdi başka bir konu hakkında yapabileceğim çıkarımları

² René Descartes. *Discourse on Method and Meditations on First Philosophy*. (çev. D.A. Cress). Hackett publishing Company, 1980. s. 57.

yaparak akıl yürütüyorum. Bana göre, hakikati bulmak ve açıklamak için doğru yol budur³.

Descartes kendi pozisyonunu kendinden öncekilerden ayırmak için kendi çalışma biçimini akıl düzeni olarak isimlendirir ve bunu doğal bilimlerin yapısı olarak düşündüğü öz düzenine karşı olarak yapar. Husserl de aynı şekilde bilgi (Erkenntnis) düzeni ile varlıklar düzeni arasında ayırım yapar. Husserl henüz fenomenolojik yöntemi geliştirmeden önceki dönemlerinde bile böyle iki farklı açıklama yapma tarzı olduğundan haberdardır, hatta *Mantıksal İncelemeler*'de aralarında "sistematik bir bağlantı" bulunan "şeylerin adım adım düzenlenmesi" ile bir yol takip etme metaforuna uygun düşen "zig-zag biçiminde" yapılan "sağlam bir inceleme" arasında ayırım yapar.

Bu iki düzeni birbirinden ayırmak konusunda son derece dikkatli olan Husserl, *The Crisis of European Sciences*'de (*Avrupa Bilimlerinin Krizi*):

"anlamak isteyenler için tekrar tekrar alınabilecek, ve daha önce gerçekten de alınmış bir yolu seçtiğimi göstermeye çalışacağım. Gerçekten de bu yol her adımında kendi apaçıklığının –yani, istenirse tekrar tekrar yürünebilecek ve istenirse sürekli doğrulanan deneyimler ve bilgilerle takip edilebilecek bir yolun kendi apaçıklığının-tazelenmesine ve çürütülemez olduğunun test edilmesine olanak verir" der⁴.

Husserl, *Ideas III. Kitap*'da kesin bir bilim olarak transzendenal fenomenolojinin görevinin "fikirlere dünyasını sistematik bir bütünlük içinde kucaklamak" olduğunu söyler ki bu, bilgi düzenidir. Daha sonra; Husserl'e göre, fenomenoloji bütün olası bilişsel özleri onları en saf halleriyle ifade eden kelimeler ve işaretlerle ilişkilendirmelidir. Bu özsel tiplerin tam anlamıyla "bilimsel" olarak kavranması karmaşık bir maddesel ontolojiler sistemini, yani varolanların karmaşık bir düzenini içerebilir. "Yalnızca bir fenomenolog kendilerini sistematik olarak düzenlenmiş katlar biçiminde kuran özler hakkında en derin açıklığa sahip olduğuna emin olabilir"⁵. Öyle anlaşılıyor ki, Husserl'in kesin ve bilimlere temel olacak bir felsefe için biçtiği görev, bilgi düzeni ile varolanların düzeni arasındaki ilişkileri düzenlemek ve sınıflamaktır.

³ Paul S. MacDonald. *Descartes and Husserl: The Philosophical Project of Radical Beginnings*. New York, State University of New York Press, 2000, s. 74.

⁴ Edmund Husserl. *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology*. (çev. D. Carr). Northwestern University Press, 1970. s. 120-21.

⁵ Edmund Husserl. *Ideas: Phenomenology and the Foundation of the Sciences*. (çev. T.E. Klein ve W.E. Pohl). Nijhoff, The Hague, 1980. s.90.

22 Kesin Bir Bilim Olarak Felsefenin Kartezyen Dayanakları

Husserl'in bu iki düzeni birbirinden ayırma konusunda gösterdiği özen kendisini özellikle *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe* adlı eserinde kendini gösterir. Bu eserinde Husserl, bilimi sistematik bir inceleme alanı olarak gören idealist Alman geleneğinden ayrılarak, temellendirici, ve akıl düzeninin doktrinlerin kendisinin içeriğine özsel bir temel olma niteliği taşıdığı Kartezyen bir sistem yorumunu destekler görünmektedir. Husserl için felsefe mükemmel olmayan veya hatalı bir bilim değil, aksine şimdiki haliyle eksik bir bilimdir. Zorunlu, şaşmaz bilgiyi kendine hedef edinen felsefe, yalnızca olgulara yöneldiği, ve böylece gelip geçici, belirsiz bir yolda olduğu için temelleri sarsıntıdadır, o yüzden de eksiktir, yetersizdir.

O halde, felsefe, Husserl'e göre, tarihsel “en kesin ve en yüksek bilim” olma savına uygun bir biçimde yeniden yapılandırılmak durumundadır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi bu yapılandırma matematik ve doğa bilimlerini veya psikolojiyi model alarak yapılamaz. Kesin bir bilim olma iddiasındaki felsefenin ihtiyaç duyduğu şey, “temellere ve yöneme ilişkin” pozitif bir eleştiridir ki, bu da her türlü bilginin kaynağına, bilen özneye (*ego cogito*'ya), bilince geri gidilmesini gerektirir. Böylece temel bilim Husserl'e göre, bilinci doğallaştıma eğilimindeki deneysel psikoloji veya pozitivizmin aksine bilincin fenomenolojik bir çözümlenmesini yapan bilinç fenomenolojisidir.

Bilincin fenomenolojik bir biçimde ya da saf fenomen olarak veya görüldüğü şekliyle incelenmesi gerektiğini söyleyen Husserl'e göre, fenomenoloji, gözlemden çok, algıyı içerir; bilinç akışının bireysel bileşenlerini gözlemek yerine, zihinsel fenomenlerin özünü sezgi (intuition) yoluyla kavrar. Her ne kadar her ikisi de bilinçle ilgili olsalar da Husserl, fenomenolojiyi “gerçekten de bilincin bilimi olan, ama yine de psikoloji olmayan bir bilim –bilincin doğa biliminin karşısında bir bilinç fenomenolojisi” (1962, s. 23)—olarak tanımlar. Husserl'e göre saf olan ve doğa hakkında varoluşsal hiç bir sav öne sürmeyen bilim olarak fenomenoloji, yalnızca nelik araştırması olduğu için, her türlü iç gözlem ve böylesi deney temelinde dayalı yargı onun çerçevesinin dışındadır. Fenomenolojik araştırma nelik araştırması olduğu için hakiki anlamda a priori'dir.

Husserl 1900'de *Mantıksal İncelemeler*'i yazarken, bilincin kendisini fenomenolojik incelemenin konusu yapmıştır; fenomenoloji her bilinç eylemini, her birinde özünü keşfetmeyi hedeflediği saf bir bilinç eylemi olarak ele alır. Husserl, bu dönemde bilincin özünün “bir şeyin bilinci olmak” olduğu sonucuna varmıştır. Otuz yıl sonra *Kartezyen Meditasyonlar*'ı yazdığında aynı görüşü, Kartezyen *cogito*'nun aynen *cogito*'nun kendisini olduğu gibi *cogitatum*'u da ilk elden içerdiğini söyleyerek dile getirmiştir. Husserl, bu söylemleriyle aslında, bir bilinç edimi ile bilincin nesnesinin birbirinden ayıramayacağını, veya *Ideas*'da

ifade ettiği gibi, bu ikisinin (yani, bir bilinç edimi ile bilincin nesnesinin) aynı şeyin öznel ve nesnel yanlarını temsil ettiğini dile getirmektedir. Böylece, bir bilinç edimini tam olarak, yani özsel olarak, bilmek, onun nesnesini bilmek demektir. O zaman, herhangi bir bilinç ediminin özünü bilmek onun nesnesinin özünü bilmek ve onun nesnesinin bilimsel bilgisine sahip olmaktır.

Husserl, *Kartezyen Meditasyonlar*'ın *Giriş*'inde *Meditasyonlar*'ın saf *ego cogito*'ya geri dönmesinden dolayı felsefede bir çığır açtığını ve gerçekten de Descartes'ın tümüyle yeni türden bir felsefe başlattığını söyler. Ona göre,

René Descartes *Meditasyonlar*'ı ile transzental fenomenolojiye yeni bir itki vermiştir; onun bu eseri hali hazırda gelişmekte olan fenomenolojinin yeni bir tür transzental felsefeye dönüşmesinde doğrudan etkide bulunmuştur. Buna uygun olarak fenomenoloji bir Yeni-Kartezyenizm diye adlandırılabilir... Felsefe, tarzını tümüyle değiştirerek, naiv nesnellikten, daima yeni, ama her zaman yetersiz çabalama içerisinde zorunlu bir son biçime ulaşmaya çabalıyor gibi görünen transzental öznelliğe giden radikal bir dönüşüm yapmıştır⁶.

Husserl için modern felsefe akımlarının hemen hepsinin kökenlerinin Descartes'ın *Meditasyonlar*'ındaki radikal görüşlerden kaynaklandığını söylemek kendi fenomenolojisinin kabulünden çok daha öte bir anlam taşır. Kesinlik için bir kriter bulmakta uygun bir alan olarak öznelğin (subjectivity) seçilmesi ve böylesi bir çaba için daha önceki anlayışların uygun olmadıkları gerekçesiyle terk edilmesi Husserl için zahmetli, ama bir o kadar da ödüllendirici bir maceradır. Gerçekten de Descartes'da kurucu bir özne eylemiyle belirlenen cogito, Husserl'in transzental fenomenolojisinde fenomenolojik indirgeme adı verilen bir tutumla varlığın ve genellikle nesnelere, yönelimsel (intentional) bilinç edimlerinin gerçekleşme alanı olan bir transzental bilince dönüşmüştür. Ancak, Husserl'in bakış açısından bakıldığında Descartes Ego cogito'nun anlamına ve önemine işaret etmekle birlikte *ego cogito*'nun asıl anlamını, yani Husserl'in felsefesinde kazanabileceği özellikleri görmekten uzak kalmıştır. Başka bir ifadeyle yolu açmış, ama o yolda yürümekte, doğrusu, pek de başarılı olamamıştır:

Descartes'ın izinden gidildiğinde saf Ben'i ve onun *cogitationelerini* kavramak kolay görünüyor. Ama biz... daha önce sözü edilen matematiksel doğa bilimine hayranlıktan kaynaklanan ve eski bir miras olarak bizim üzerimizde bile belirleyici bir etkisi olan önyargılardan uzak durmalıyız... Ama ne yazık ki Descartes, önemsiz gibi görünen ama gerçekte önemli olan Ego'yu *substantia cogitans*, insanı *mens sive animus* olarak ikiye ayırmış hale getiren

⁶ Edmund Husserl. *Cartesian Meditations*. (çev. D. Cairns). Nijhoff, The Hague, 1988. s.1-4.

24 Kesin Bir Bilim Olarak Felsefenin Kartezyen Dayanakları

ve nedensellik ilkesine uygun [olarak yapılan] çıkarımlar için bir hareket noktası olan dönüşümü –kısaca söylenirse, bu dönüşüm Descartes’ı transzendental realizm saçmalığının babası yapar– ortaya attığında da bu önyargılar etkindi. Eğer biz kendini araştırmanın (selbsbesinnung-selfexamination) radikalizmine ve bununla bağlantılı olarak saf sezgi ya da apaçıklık ilkesine sadık kalırsak, –yani burada bize *έποχη* yoluyla açılmış olan *ego cogito* alanında gerçekten ve başlangıçta oldukça dolaysız olarak verilmiş olanın dışında hiçbir şeyi geçerli saymazsak, ve buna bağlı olarak kendimizin “görmediği” hiçbir şeyi dile getirmesek, bütün bunlardan kendimizi uzak tutarız. Descartes bu bağlamda hatalıydı, böylece o, keşiflerin en büyüğünün hemen önünde duruyordu –belli bir anlamda bunu başardı da– ama onun asıl anlamını, yani transzendental öznellik anlamını kavrayamadı ve dolayısıyla hakiki transzendental felsefeye geçemedi⁷.

Öyle anlaşılıyor ki, Husserl için bilincin özsel olarak yönelmişliği üzerine kurulan bütün fenomenolojik sistemin şüphe götürmezliği Kartezyen *cogito*’da bulunabilir. Ancak Husserl’in fenomenolojisinde bilincin özsel olarak yönelmişlikle belirlenmiş olması *cogito*’ya, Husserl’in felsefesinde tam anlamını kazandırmıştır. *Cogito*, Descartes’da olduğu gibi *ego*’nun tözsel apaçıklığının bir göstergesi değildir; aksine *ego*’su olmakla bilinçli olmanın aynı şey olduğunun göstergesidir, yani Husserl’e göre *ego*’su olmak, özne olmaktır. *Ego cogito* tek başına ele alındığında boştur, ancak *ego cogito cogitatum* olarak ifade edildiğinde bir anlam kazanır. Bu aslında Descartes’ın özne ve nesneyi hiç birleşemez bir şekilde ayırmasına karşın, Husserl’in bu ikisini birbirleriyle karşılıklı bağlantısı içinde yeniden tanımlama çabasıdır. Husserl, özne ve nesneyi tekrar birleştirme amacında değildir; o, bir nesnenin nesne olma özelliğini yalnızca bir özne aracılığıyla kazandığını ve aynı şekilde bir öznenin de özne olduğunu ancak bir nesne aracılığıyla bildiğini, dolayısıyla da özne ve nesnenin birbirinden asla ayrılamayacağını, çünkü ancak birbirleriyle karşılıklı ilişkileri içinde anlam kazanacaklarını iddia etmektedir.

Husserl’e göre, Descartes’ın en önemli hatası *cogito*’dan hareketle tözsel öznenin varlığını çıkarsamaktır; bunun yerine eğer Descartes sadece bilincin verileri ile yetinseydi, o zaman *cogito*’da yalnızca öznenin özünü bulurdu. Husserl’in fenomenolojisinde *epokhe*’nin bütün anlamı saf öznenin indirgenmesidir. *Epokhe* bilince verilenlerin kaynağını bulmada ilk adımdır. Sistematik, kökten bir *epokhe*’nin ardından anlama dönüşmüş nesnelere betimlenmesi gelir. Husserl fenomenolojik yöntemin bu iki aşamasına birden indirgeme adını verir. İndirgemeye bilincin ilk elden, özgün olarak, katıksız verdiği doğrudan gören özne, kendisine doğrudan verilen dünyaya yönelir, onu kavrar, yani Descartes’çı bir terimle söylesek, *cogito*’yu. Husserl’e göre

⁷ Husserl, 1988, a.g.e. s. 24-25.

her bilinç edimi, yani *cogito* bir yönelimdir, seçimdir, yani her bilinç ediminin bir nesnesi vardır. "Düşünüyorum" mutlaka "bir şeyi düşünüyorum" anlamına gelir, yani *ego cogito cogitatum*. Düşünülen şey de aslında düşüncenin kendisinden başka bir şey olamaz. İndirgemeyle elde ettiğimiz şey "fenomenolojinin özel ve geniş bir anlamında fenomenler evreni"⁸; burada fenomenle kastedilen, özne düşündüğü müddetçe bu özne tarafından düşünülmüş olan dünyanın bütünüdür. Dolayısıyla, fenomenolojik indirgeme sonunda varılan *cogito*, Descartes'da olduğu gibi ruhsal bir tözün varlığına olan inancın yenilediği basit bir *cogito* değildir; Husserl'in terminolojisinde fenomenolojik indirgeme sonunda varılan *cogito*'yu "*ego-cogito-cogitata qua cogitata*"⁹ biçiminde ifade etmek daha doğrudur.

Husserl'in bakışı ile Descartes'in orijinal görüşünü birbirinden ayıran, *bilincin yönelmişliği*¹⁰ temel kavramıdır. Fenomenolojik indirgemenin sonra geride kalan "Ben" sanki kazara veya açıklanması güç bir şekilde dış dünya ile ilişkiye giren ayrı bir gerçeklik değildir. Husserl'e göre psikolojinin ve metafiziğin uğraştığı ve üstesinden gelemediği bütün sözde-problemler (pseudo-problems) hep bu anlayıştan kaynaklanır. Aynı anlayış, Descartes'in da transzental özne ile ruh arasında bir türlü kesin bir ayırım yapamamasının da nedenidir.

⁸ Husserl, 1988, a.g.e., s. 20.

⁹ Husserl, 1970, a.g.e., s.77.

¹⁰ Nitekim Husserl'in temellerini attığı fenomenolojinin ana konusunu yönelmişlik sorunu oluşturmaktadır. Bu anlamda Husserl'in hemen bütün fenomenoloji çabaları yönelmişlik düşüncesinin açıklığa kavuşturulması olarak değerlendirilebilir. Husserl'in bu bağlamda bütünüyle odaklandığı, Brentano'nun "Yönelmişliği bir şeyin bilinci olarak deneyimlenen yaşantıların kendine özgü yoluyla anlarız" tümcesidir. Bu tümceden de görüleceği üzere, Brentano "bilincin yönelmişliği"ni belli bir nesneye yönelmişliği olarak tanımlamaktaydı. Oysa bu tanım Husserl'e göre bilincin yönelmişliğinin tam olarak neden olduğu sorusunu yanıtsız bırakmaktaydı. Husserl bu eksikliklere ya da boşluklara bağlı olarak bilinci bir nesneye yönelmiş kılan bilinç özelliklerinin neler olduğu üzerine ayrıntılı bir çözümleme sunma yoluna koyulmuştur. Bilincin bütün özelliklerinin hepsini birden *noema* diye tanımlayan Husserl, *noema'nın* belli bir zamanda bilinci görünüşte bir nesneye yönelmiş olarak kendisini gösteren edim ile birleştirdiği saptamasında bulunmuştur. Bu anlamda *noema* bilinç ediminin yöneldiği nesne olmaktan çok bilincimizin nesneye ilişkiye geçmesini olanaklı kılan yapıdır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken önemli nokta, bir kişiyi algıladığımızda sanıldığının tersine fiziksel bir nesne ya da cisim algılamamıza bağlı olarak orada bir kişi olduğu çıkarımını yapmadığımızdır; çünkü burada algıladığımız kişi kendi bakış açısından dünyayı yapılandıran ve deneyimleyen bir kişidir. Bu anlamda "noema" her zaman için bir kişinin "noemâ"sıdır.

26 Kesin Bir Bilim Olarak Felsefenin Kartezyen Dayanakları

Oysa Husserl’de bilincin özü bir şeye yönelmiş olmasındadır. Sadece “ben düşünüyorum” veya “cogito” demenin bir anlamı yoktur. Husserl’in kendi sözleriyle “yönelimsellik sözcüğü bilincin bu genel temel özelliğinden, –bir şeyin bilincinden; kendi içinde cogitatum’unu taşıyan bir *cogito* olarak– başka hiçbir şeyi imlemez”¹¹. Paranteze alınan dünya, *cogito*’nun anlam kazanabilmesi için, orada bir fenomen olarak kalmalıdır: “transzendental ego tamamen yönelimsel nesnelere ilişkisi bağlamında tanımlanan şeydir”¹². Dolayısıyla ego olmak veya ego olduğunun farkında olmak için kendini dünyadan ayırıp kendi içine dönmek gerekmez. Ego *cogito* yoluyla kendi kendisinin farkında olduğunda, fenomenolojiye düşen görev, tanszendental indirgeme yoluyla dünyanın kökenini açıklamaktır. Egonun hayatını açıklamak, onun *cogitatum*’unu nasıl kurduğunu görmektir.

Mademki *cogito*’nun nesnesi ide mahiyetindedir, o halde bir *cogito* bir başka *cogito*’yu nesne edinebilir. Bir bilinç edimi bir başka bilinç ediminin nesnesi kılınabilir, o da bir başkasının. İşte bu anlayışta epistemolojik özne-nesne ikiliği ortadan kalkar. Bilinç kendi üzerine katlanmak ve kendini düşünmekle özne-nesne ikiliğini ortadan kaldırmış olur. Böylece anlamın, özgün kaynağı olan bilinçte, bu özsel fenomenlerin araştırılmasına geçilmiş olur: artık düşünen ben’e; *ego cogito*’ya varılmış, mutlak, açık seçik bilginin alanı ortaya çıkarılmıştır. İşte bu, Descartes’ın düşünün gerçekleştiğini gösterir. Gerçi Descartes dış dünya hakkında kesin bir bilgi istiyordu, ama fenomenolojinin verdiği bilgi doğrudan dış dünya hakkında değilse bile, dış dünyanın nesnelere bilinç tarafından kurulan özleri, anlamları hakkındadır.

İndirgeme sonunda yönelinmiş bilinç yaşantılarına dönmekle, salt ben’e, bilince verilenlerin anlam kaynağına ulaşılır. Artık ben, katılmadığı bir dünyada (epokhe ile dünyadan ilgisini kestiği için) seyircidir; dünyaya kendi anlamını verecektir. Böylece ele alınacak dünya, yöntemsel olarak, Husserl’deki anlamıyla yitirilecektir. Fenomenoloji, dünyada yitmiş olanı, dünyayı bir kenara koyarak, salt ben’in ışınları altında yeniden kurgulama (konstitüe etme), biçimlendirme, kurma amacıyla indirgeme yöntemiyle, yeniden kazandıracaktır. Husserl’e göre, bilinç ve gerçeklik benzer biçimde düzenlenmiş varlık türleri değildir. Birbirleriyle yanyana bulunamazlar, aralarında anlam uçurumu vardır. İşte indirgemeyle bu anlam uçurumu kapatılacak, tüm varlık, bilincin anlam vermesiyle bilinçte yeniden anlam kazanacak, kurulacaktır. Husserl, *Encyclopædia Britannica* için yazdığı “fenomenoloji” maddesinde Platoncu ve Descartes’çı anlamlarındaki felsefenin hakkı verilerek yeniden kurulduğunu iddia ettiği transendental fenomenoloji için şöyle demektedir:

¹¹ Husserl, 1988, a.g.e., s. 33.

¹² Husserl, 1988, a.g.e., s. 65.

“*Epokhe* sonuna kadar götürülecek olursa psikolojik öznellik transzendenal öznelliğe dönüşür, psikolojik özneler-arası alan da transendenal özneler-arası alana. İşte bu transendenal özneler-arası alan, bilinci aşan her şeyin, bu arada dünyada gerçek olarak ne varsa hepsinin varlık anlamını kendinden aldığı somut, aşılmaz temeldir”.

Dolayısıyla, Husserl için fenomenoloji son çözümlemede öznel bir bakış açısı araştırmasıdır. Bilimde nesnellik ve nesnel bilgilere ulaşma amaçlanır. Bu amaç doğrultusunda farklı gözlemciler arasındaki farklılıklar deneylerle gözlemlerin düzenlenimi yoluyla en aza indirgenmeye çalışılır. Buna karşı fenomenoloji, bütünüyle her öznenin dünyayı farklı bir biçimde yapılandırıp kurma biçimleri üzerine odaklanır. Ancak burada geleneksel felsefelerin tersine "özneler-arası" etkileşim ve iletişim temelinde öznel olana yönelik bir arayış söz konusudur.

* * *

(Cartesian Foundations of Philosophy as a Rigorous Science)

ABSTRACT

*One of the main aims of Husserl's philosophy is to establish philosophy as a rigorous science. According to Husserl, to establish philosophy as a rigorous science is possible by explicating the conditions of being a rigorous science by systematical arguments. Husserl opposes to the faulty opinion of establishing philosophy on the basis of naturalism. In *Philosophy As Rigorous Science*, he suggests that pure transcendental phenomenology, which is an investigation of the basis of whole knowledge, of the nature of consciousness and therefore really a universal and a priori discipline, is the original eidetic basis of psychology and other sciences. The aim of Descartes in writing *Meditations* was also to establish philosophy on a most absolute foundation. Husserl, in the *Introduction to Cartesian Meditations* says that "Descartes gave transcendental phenomenology new impulses through his *Meditations*...[and] acted quite directly on the transformation of an already developing phenomenology into a new kind of transcendental philosophy" (1988, p.1). The aim of this paper is to examine in detail the supplements of Descartes' philosophy in Husserl's ideal of establishing philosophy as rigorous science.*

Keywords: Husserl, Descartes, Cartesian philosophy, transcendental phenomenology, cogito

Kaynakça

28 *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefenin Kartezyen Dayanakları*

DESCARTES, René. 1980. *Discourse on Method and Meditations on First Philosophy*. (çev. D.A. Cress), Hackett publishing Company.

HUSSERL, Edmund. 1970. *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology*. (çev. D. Carr), Northwestern University Press.

----- 1980. *Ideas: Phenomenology and the Foundation of the Sciences*. (çev. T.E. Klein ve W.E. Pohl), The Hague: Nijhoff.

----- 1988. *Cartesian Meditations*. (çev. D. Cairns), The Hague: Nijhoff.

----- 1997. *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*. (çev. A. Kaygı), Ankara: T. F. K.

MACDONALD, Paul S. 2000. *Descartes and Husserl: The Philosophical Project of Radical Beginnings*. State University of New York Press.